

JABÓI

Xaboia (“jabón”). *Dendetan eongozin usaiñ gozozko jáboi-pe, bañe gurin ez* (Dendetan egongo ziren usain gozodun xaboiak ere, ordea, gure etxean ez).

Zikina zegoen oro garbitzeko xaboi bakarra izaten zen; eta geu (domekatan) garbitzeko ere bera. Marka desberdinak egongo ziren orduan ere, baina, guk bakarra ezagutzen genuen: *Txinbo*. Horregatik, garai hartan, *txinbo* izen arrunt bihurtu zen xaboi hitzari lekua janez. *Ekarritzaxun txinbo* (Ekariezadazu xaboia).

JABONA

Xaboitu (“jabonar”). Zerbait edo norbait xaboiz igurtzi. Zerbait garbitzen hasteko derrigorrez eman behar zen urratsa. *Orreik prakok jabonata lagaxuz. Gero neuk igortzikottuaz* (Galtza horiek xaboituta utz itzazu. Gero nik igurtziko ditut).

JABONADURI

Iragazketa, lixiba (“colada”). Hitzaren jatorria argia da, gaztelaniatik jaso. “Jabonadura: acción y efecto de jabonar”. Guretzat berba honek (*jabonaduri*) garbiketako prozesu osoa ematen du aditzera. *Erropa zurixan jabonaduri amatturot ontxe bertan* (Arropa zurien iragazketa bukatu dut oraintxe bertan). *Kolorezkun jabonaduri bixar engot* (Koloredun arropen lixiba bihar egingo dut). Lehen eskuz eta orain ikuzgailuan; baina, bata nahiz bestea, biak *jabonaduri*. *Gaurko jabonaduriei atatzat kolore bat!* (Gaur garbitu ditudan arropen kolore bikaina atera diet).

Garbitu ondoren lehortzen eskegita zeuden arropen ere horrelaxe, *jabonaduri* deitu izan zaie. *Or jabonadurai-pe ezta ikusten-da, ezta iñor bixiko kontuxu* (Etxe horretan, zintzilikatuta lehortzen arroparik ikusten ez denez, seguru asko ez da inor biziko).

JÁIKI

Jaiki (“levantarse de la cama”). Esnatu eta begiak zabaltu ondoren goizean egiten zen lehen gauza. Gaur, jaiki aurretik erlojuari begiratzeko zaio. *Gaur goxa jaikina itxosa juteko asmuaz, bañe, denporali euan da ba-pe ena jun* (Gaur goiz jaiki naiz itsasora joateko asmoz, baina, ekaitza zegoen eta ez naiz joan).

Berba honek gure artean indar handia galdu du. *Altsa* hitzak jan dio lekua. Gure aurrekoek maiteago zuten *jaiki* berba. Gure artean ez da asko entzuten. *Ondioik ezta jaiki ori?* (Oraindik ez al da jaiki hori?). Goizeko testuinguruan *jaiki* esatea aski izaten zen ohetik jaikitzea ulertzeko.

JAKÍ

Jaka (“chaqueta”). *Ezta otz andirik bañe, jaki jantzikot kalea juteko* (Ez du hotz handirik egiten baina, jaka jantziko dut kalera joateko).

Jakak modu askotakoak izan zitezkeen: *Trajeko jaki, narruzko jaki, maunezko jaki, panazko jaki... Ozda ta jantzixu jaki* (Hotz egiten du, eta jantzi ezazu jaka). *Dan otzaz jákabaik noaru beroi!* (Egiten duen hotzaz, nora doala, baina, hori jakarik jantzi gabe!).

Antzina Jainkoari eskatzen zitzaizkion bi gauza: *Osasune ta baki*. Orain ere eskatzen dira. Nire anaia Joni entzundakoa: *Osasune ta baki / Alkondari tte jaki*. Kopla zaharren antzera errima eta guzti.

Antzina jakak *dzingalekoik* (ikus, *dzingaleku*) ez zuten izaten; gero etorri ziren jakak *dzingaleku* bakarrekoak, eta ondoren bikoak.

Oraingo gaztelaniako hiztegieta agertzen ez bada ere, gaztelania zaharrean erabiltzen zen berba hau. “Jaque: chaqueta” (*Diccionario de Castellano Antiguo*: Manuel Gutiérrez Tuñón).

JAKÍN-JAKIÑAK

Ezagun-ezagunak, konfiantza osokoak, seguru-seguruak. Perretxikoei buruz ari ginela entzun nion gura amari: “*Perrotxikukiñ kontu andixe eukibirde. Jakin-jakiñak bakarrik jan*” (Perretxikoekin kontu handia izan behar da. Ezagun-ezagunak baizik ez dira jan behar).

JAKINTSU

“Jakintsua” (“sabio/a”). Berba hau ironiazko testuinguruetarako izaten dugu. *Amen dator ontxe jakintsu. Onettek argittukozkuz dudak* (Hemen dator “jakintsua”, dena dakiena. Honexek argituko dizkigu zalantzak). Gainontzean, *jakittune* berba gailentzen zaio honi.

JÁKIN

1.- Jakin (saber”). Ironiaz erabiltzen da baiezako forman, ez dakiela adierazteko. Forma inbertsonala nahiz hirugarren pertsonan azalduko zaigu. *Goxin goxa urten dabe mendire. Batepaaki (batek badaki) areik ze ordutan etorrikorizen* (Goizean goiz abiatu dira mendira. Nork jakin haiek ze ordutan itzuliko diren?). *Batejakiñ ze gertakoran* (Ez dakigu zer gertatuko den).

Txikitan guk jakin beharrekoak gauza asko ez ziren izaten, baina, nahitaez jakin behar zena, *leziñoi* (lezioa). Hau bi lekutan: *eskolan* eta *elixan*. Hala ere eskolakoari genion beldur handiagoa. Maisuak galdetuko zuen ikasgaia (*leziñoi*) ikasi gabe bazenuen, beldurrez akabatzen. Kasu horretan beste bati galdetuko zion itxaropenez egon behar. Zuri galdetu ezik, inork ez zuen jakiten ikasi gabe zenuenez, eta zigorretik libratzen zinen. Galdetzen bazizun, maisuak esango zizkizun astakeria guztiak entzun behar denen aurrean eta gainetik zigorra.

2.- *Jakin biarra*. Jakin mina (“curiosidad”). *Preunta ta preuntaabill. Oixea jakin biarra! Ongun eztotzat esangoba!* (Eten gabe ari da galdezka. Hori da jakin mina! Oraingoan ez diot esango).

JAKIÑAN GAIÑ

1.- Jakinaren gainean (“al corriente”) Arruntki lotzen zaizkion aditzak: *eon* (egon) eta *ipiñi*. *Arek ezekixen, bañe, ni jakiñan gaiñ neuan* (Hark ez zekien, baina, ni jakinaren gainean nengoen). *Nik enekixen ix-be. Berak ipiñi nittun jakiñan gaiñ* (Nik ez nekien ezer. Berak ipini ninduen jakinaren gainean).

2.- *Jakiñan gañea*. Jakinaren gainean (“a sabiendas”). *Jakiñan gañea esattuz orreik disparate guztiok?* (Jakinaren gainean esan ditu burugabekeria horiek guztiak?). Honen sinonimoa: *jakiñan gañin*. *Jakiñan gañin ezpanittan eon, ederra sustu artuko neban* (Jakinaren gainean egon ez banintz susto galanta hartuko nuen).

JAKIÑE

Noski (“claro”). Indartuz, *jakiñe-ba!* Gaur egun honen ordeztelaniatik harturiko “*klaro-ba*” entzungo duzu hitzetik hortzera. Horregatik berreskuratu beharrekotzat joko nuke berba hau.

JAKÍÑ IXATEA

Jakin izan banu (“si llevo a saber”). Lokuzio honen azpian benetako damua egon daiteke; baina, bai aitzakia faltsua ere. *Aiñ txarto euala jakiñ ixatea jungo nittan bixitxi ettea* (Hain gaizki zegoela jakin izan banu, bisitan joango nintzaion). *Toka engozala jakiñ ixatea neu-pe jokatuko neban loteixi* (Tokatuko zitzaigula jakin izan banu nik ere jokatuko nuen zozketan).

Dena den guk forma inbertsonala erabiltzen dugu, ondorengo esaldian aditzak pertsona adierazten duelarik. *Jakiñ ixatea eura-pe etorrikozin* (Jakin izan balute beraiek ere etorriko ziren). *Jakiñ ixatea zeu-be eziñan etorriko ala?* (Jakin izan bazenu zu ere ez al zinen etorriko?).

JAKIPOTU

Jaki-ontzia, itsasora jakia eramateko ontzia (“recipiente para llevar la comida a la mar”). Berba elkartu honen osagaiak argi daude: *jakixe* (jakia) eta *potu* (potea, ontzia). Hegaluzetan izan ezik, antzina arrantzaleek egunero egiten zuten joan-etorria itsasora. Noski, bakoitzak bere jakia eramaten zuen. Horretarako ontziren (*jakipotu*) bat behar. *Bakotxak albana eruteban jakipotun* (Bakoitzak ahal zuena eramaten zuen jaki-ontzian).

Honen ordezt *tarteri* berba ere maiz entzun izan dugu.

JAKITTUNE

Jakituna, jakintsua, asko dakiena (“sabio/a”). Garaiek ez dute barkatzen; horregatik izenondo honen aldamenean beti, edo ia beti, “gizon” (*gixon*) berba aurkituko genuen: *gixon jakittune*. *Emakume jakittune* inoiz ez zenuen entzungo. Zergatik? Garai hartan emakumeei ez zitzaielako aukerarik ere ematen “*jakittune*” izatera iristeko. Gaur egun, zorionez, izenondo hau emakumeei ere ezartzeko moduan aurkitzen gara. *Ori neskioi jakittunera* (Neska hori oso jakituna da).

JAKIXE

Jakia (“comida”). Arrantzaleek itsasora arrantzara joaten zirenean eramaten zuten janaria. *Bixar goxin goxa urtengou txibitta*. *Jakixe artu aztubaik* (Bihar goizean goiz irtengo gara txipiroitara. Jakia hartu ahaztu gabe).

“Antxobata jakixe eruten gendun. Etxetik eruteban bakotxak beri. Nik patata tortilli, amak eiñddako patata tortilli fianbreran; axe berotu te jan. Bañe, geokun pasatezan, atrapa-bez arrañik, ero axe berdi eiñddabelako, ero alaku ero besti, geatu itxosun. Zeozeattik itxosun geatzen bagiñan, ordun zurruputune. Paelpin an eotezin makallau bi ero iru. Ata makallau, ipiñi topiñin ure, auspittu segixan, gatzu kendu uretan pasata ta biurtute, ta axe ixatezan zurruputune. Batzutan patatakiñ, dde utsi-pe bai. Egosi tte parrastariaz”. (Bedialauneta Laka Luis Mari).

(Antxoatara jakia eramaten genuen. Etxetik eramaten zuen bakoitzak berea. Nik patata tortilla, amak eginiko patata tortilla jaki-ontzian; hura berotu eta jan. Baina, gertatzen zen baita ere, arrainik harrapatu ez genuelako, edo haizeak bizi-bizi jo zuelako, edo hura edo beste, itsasoan geratzea. Baldin eta zerbaitengatik itsasoan geratzen baginen, orduan *zurruputune*. Panelpean han egoten ziren bi edo hiru bakailao. Atera bakailaoa, ipini eltzean ura, bakailaoa birrindu, uretan eragin eta bihurrituz ura kendu, eta hura izaten zen *zurruputune*. Batzuetan patatekin, eta hutsik ere bai. Egosi eta baratxuri frijitua gainetik). Ikus, *zurruputune*.

JÁMON EIÑ

1.- Jaramon egin, kasu egin, agur egin (“saludar”, “hacer caso”). *Beti eztozta etten bañe, gaur eizta jamon Felipak* (Beti ez dit egiten, baina, gaur egin dit kasu Felipak). *Aspaldixan orrek koñatuai eztozta jamonik etten* (Aspaldi honetan horrek koinatuari ez dio jaramonik egiten).

2.- Arreta jarri (“atender”). *Batenbat zeuri berbetan bara, jamon enbitzazu* (Nor bait hizketan ari bazaizu arreta jarri behar diozu).

JAMÓNI-PEZ

Jaramonik egin ez, kasurik ere ez (“ni caso”). *Kostautik pasa kalin de jamoni-pezu aluk alakuk* (Kalean aldamenetik pasa eta kasurik ere ez madarikatu hark). *Norbera jamon etteko beire-beire jun de berak jamoni-pezu. Arpei andi mararikatu!* (Kasu egiteko begira-begira joan natzaio, eta ezta kasurik ere. Lotsagabe halakoa!).

Toribio Etxebarriak ere badakar. “*Jamonik eiñ ez*: locución verbal que significa hacer caso omiso; no hacer caso. Se toma de los de Ondárroa”.

JAN

1.- Jan (“comer”). *Gauza batzuk gustoa eta beste batzuk disgustoa, emoteozkun guzti jaten gendun* (Gauza batzuk gustura eta beste batzuk disgustura, ematen ziguten guztia jaten genuen). Lau jatordu behinik behin egunero egiten genituen: bi nagusiak (bazkaria eta afaria) eta bi laburrak (gosaria eta askaria). Zer eta zenbat? Hori beste kontu bat da! Nahi genuena ez, eta nahi genuen adina ere ez. Arrainik ez zenean, afaltzeko sarri izaten genuen patata-tortilla: zortzi lagunentzat bi arrautzaz egina. Bakoitzari banatzen zitzaion triangelua txikia gertatzen zen. Tortilla hura gehiago jateko gogoz geratzen nintzen beti.

Gurasoek kontatzen ziguten, beraiek oso gazteak zirenean noizetik noizera entzuten zutela, “*Kalandixan eun bixin surik biztubaik eidak*” (Kale Handian bi egunetan surik biztu gabe omen

daude). Zer jan izan ez, eta surik biztu ere ez. Gure garaian ere agian gertatuko zen horrelakori, baina, guk ez genuen jakiten.

Orain, errepikatuta ere erabiltzen da oparotasun handiagoan bizi garelako. *Jan-jan eiñdde amenga gu altsateko asmobaik* (Bapo jan dugu eta hemen gaude, jaikitze ere asmorik gabe).

Ondo eta ugari jaten zenean (sarri ez) esaera bat aipatzen zen. Gaur sarriago izaten dugu hori gogoratzeko aukera; eta noizetik noizera entzuten da: *Jan dou errege lez, berak jan barau geuk lez* (Erregeak bezala jan dugu, berak jan badu guk bezala).

Metafora gisara ere testuinguru bat baino gehiagotan aurkituko dugu: *Jan binittun musuke!* (Jan behar ninduen musuka). *Txakur amorrotu morun etorri zan erneata. Pentsa neban jan binittule* (Zakur amorratuaren antzera etorri zen. Uste nuen jan behar ninduela).

2.- Jan (“quitar el dinero”, “estafar”). *Orrek diro asko eukan. Batuzan alako neska iñuzente bateaz da aettek jatzazen diro guztik* (Horrek diru asko zuen. Elkartu zen neska ganoragabeko batekin, eta hark jan zizkion diru guztiak).

3.- Jan (“desgastar”, “erosionar”). *An mendixe janda euan* (Han mendia janda zegoen).

“Atxeta gixuzen da zeoze enbiendun. Ezta ixte barrun? Arpeue euan da malleta barri ba-pe bai. Arpeuai malleti amarra gentzan da bota gendun. Engantxa zan seixan. Otazortziko malleti zan da a ezin zeinkin eten. Bañe, ondun atxak jan eiban. Olakun zortzi amar bat braza kate botatendi lelengo soki ez jatearren atxak. Kati eon bazan-be ezkazkun akordako, bañe... katebaik bota gendun txikota, eta oixe, atxak soki jan eiban, da eten eiñtzan”. (Egiguren Bedialauneta Hipolito).

(Harkaitzetara gindoazen eta zerbait egin behar genuen. Ez al dago ezer txalupa barruan? Aingura txiki bat eta soka gogor bat ere bai. Aingurari soka lotu eta bota genuen. Berehala kateatu zen hondoa. Hogeita zortziko soka zen eta hura ez zegoen apurtzerik. Ordea, hondoa haitzak jan egin zuen soka. Horrelakoetan sokari muturrean zortzi hamarren bat braza kate jartzen zaizkio haitzak soka jan ez dezan. Katea egon balitz ere, ez zitzaigun gogoratuko, baina... katerik gabe bota genuen soka, eta horixe, haitzak soka jan eta eten egin zen).

JÁNA

1.- Janaria, jatekoa (“comida”). *Jana* soilik ez dugu erabiltzen lokuzio jakin batean (*jana paga eraiñ*) izan ezik. Ordea hitz elkartu baten osaketa gisara azaltzen zaigu: *txarrijana*. Txerriari ematen zaion janaria izendatzeko, eta metafora gisara ere bai janaria eskasa eta itxura gabekoa iruditzen zaigunean. *Txarrijana erutea junga baserrire* (Txerrijana eramatera joan gara baserrira). *Axe ixan da atazkun jateku. Benetako txarrijana!* (Itxura gabeko janaria atera digute. Benetako txerrijana!).

2.- *Janá pága eraiñ*. Zerbaiti etekin handia atera. Tresnaren bati, arropen nahiz oinetakoei dagokienez esaten da gehienbat. *Onei oñetakuoi jana paga eraitzet* (Oinetako hauei etekin ederra atera diet).

Zerbaitengatik mendekua egin nahi zaionagatik ere esaten da, aldezturik egin duen zerbait larrutik ordainduko duela adierazi nahiz: *Ederra eizta niri orrek. Bañe, jana paga eraingotzat* (Ederra egin dit niri horrek. Baina, larrutik ordainduko du).

JANAXE

Janaria (“comida”). Berba honek animaliei (txakurrari, txoriari, katuari...) ematen zitzaien janaria adierazten zuen. *Txoixantzako janaxe prepaataakazu?* (Txoriarentzako janaria atonduta al duzu?).

Beste zentzu bat ere ematen zaio: zurrumurru, esamesa (“comidilla”). *Eun guztiko janaxeauke areik neuk esandakuaz* (Egun osoko esamesa dute haiek nik esan diedanaz).

JÁNDA EUKÍ

Janda eduki, sinistuta egon (“tenerlo/la asumido/a”). Nahitaez zerbait gertatuko dela ziur eduki. *Janda euki multi etorrikoatzule* (Janda eduki isuna etorriko zaizula).

JANERI

Arrainaren jateko amorrua, arrainaren gosea, arraina gosez.

“Gu ara alla giñaneako txalopa asko ebizen an, da arrañe baeuan, bañe, iñok ezeban atunik artu. Atunak arpeire beatu-bez. Gu ostea atzan alla giñan esate bateako, ta kala orduko enbarka ta enbarka. Pantokan geunkan sergeri. Axea arrañe enbarkati! Guk axe janeri atrapa gendun”. (Bedialauneta Laka Luis Mari).

(Gu hara heldu ginenerako txalupa asko ari ziren han, eta arraina bazegoen, ordea, inork ez zuen hegaluzerik hartu. Hegaluzeak ez zien heldu. Gu berriz, azkenak iritsi ginen esate baterako, eta aparailuak uretaratu bezain pronto, jaso eta jaso. Txaluparen ondoan bertan geneukan ikaragarritzko atun sarda. Hura zen arraina hartzea! Guri arraina gosez, jateko amorratzen, egokitu zitzaigun).

JANGARTZU

Jangartxua (“inapetente”). Jateko gogorik ez duena. Ibon Sarasolak (*Euskal Hiztegia*. Elkar) dio adjektibo hau batez ere Bizkaian erabili izan dela.

Argitu behar da ordea, Ondarroan behinik behin, berba hau, gaur egun, arrantzako testuinguruan baizik ez dela erabiltzen, hots arrainei dagokienez; gainera adberbio gisara. Pentsa dezakegu garai batean pertsonen zegoenez ere erabiliko zela. *Gauostantzan juna txibitta ta irulau bakarrik atrapatuaz. Gaur, txibixak jangartzo ebizen* (Ilunabarrean txipiroitara joan naiz eta hiruzpalau baizik ez ditut harrapatu. Gaur txibiak jangartxu zebiltzan). *Etxetik urten da irulau orduko birin zimarro barbala topa gendun. Karnati bota geuntzan da arpeire beatu-bez; jamoni-peiz. Jangartzo euazen. Aurretik naiku janda eon-ero* (Portutik irten eta hiruzpalau orduko bidean hegalabur sarda aurkitu genuen. Karnata bota genion eta jaramonik ere ez. Jangartxu zeuden. Aldez aurretik nahikoa janda egon nonbait).

Eneko Barrutiak (*Bizkaiko arrantzaleen hiztegia*. Labayru) badakar berba hau, Bermeon (Julian Arenazari) eta Mundakan (Dimas Zaldunbideri) jasota.

JANGOIKU

1.- Jainkoa (“Dios”). *Jangoiku danen gañetik euan, da leku guztixetan euan guk ez ikusi arren* (Jainkoa denen gainetik zegoen eta leku guztietan guk ikusten ez genuen arren).

Gure garaian, era batera ez bazen bestera, *Jangoiku* berban-berban agertzen zen, onerako edo txarrerako; onerako gehiago. Besteak beste arrisku edo egoera gogor baten aurrean: *Jangoiko matti, lagundu guri!*. Zenbait egoeratan Jainkoa lekukotzat hartuz: *Jangoikoako! Eztattile beste bein olakoik gerta* (Jainkoagatik! Ez dadila horrelakorik beste behin gertatu). Gertaera on baten aurrean poza agertuaz: *Jangoikuai eskerrak!* (Jainkoari eskerrak). Aholkuren bat ematean Jainkoaz gogoratuz: *Jangoikun ixenin jun zattez lelengotik bakik ettea* (Jainkoaren izenean joan zaitez lehenbailehen bakeak egitera). *Jaungoikuattik, eztoxun olakoik ein!* (Jainkoagatik, ez ezazu horrelakorik egin!). Egoera zail bat gainditzeko Jainkoaren laguntza beharrezkoa izango zaigula adieraziz: *Jangoikuk laun (lagun)!*.

Berba honi lotuta badugu esaerarik. “*Jangoikuk aparta Santá Márta*”. Zerbait latza gertatu denean, ondori gogorren esperoan Jainkoaren laguntza ere beharko dela adieraziz. *Aurixera biarleku! Jangoikuk aparta Santa Marta!* (Hori da hori gertatu dena! Ondorio latzak etorriko zaizkigu). Edo, “*Jangoikuk jakin Amaberjiñin barri*”. Norbaiten ibileren arrastorik ezagutzen ez denean esaten da. *Batepaaki ori nundinoa ibilliran; Jangoikuk jakin Amaberjiñin barri* (Arrastorik ere ez hori nondik nora ibili den).

2.- *Jangoikutakixen lekutan*. Leku ezezagunetan oso urruti (“en lugares desconocidos”). *Txina juntzan da an da a Jangoikutakixen lekutan* (Txinara joan zen eta han dago hura leku ezezagunetan).

JANGOIKUK EIÑDDAKU

Pertsona bihurria, okerra, arraroa, jenio bizikoa, ustekabeko erreakzioak dituen, traturako zaila (“persona traviesa”, “persona de mal jenio”, “persona de reacciones ilógicas e inesperadas”). *Argi ibilli orreaz! Jangoikuk eiñddakure ori beroi!* (Horrekin argi ibili, oso arraroa baita). Lokuzio hau erabiltzen zutenen ustez “Jainkoak eginak” denok ginen; batzuk, ordea, Jainkoak kontu handiz eginak! Gure aitak, kontakizun batean, bere ustez “*Jangoikuk eiñddakuk*” ziren batzuk aipatzen zituen; garai hartako bere ezagun batzuk: *Polikarpo, Boltzillo, Miel Otzakil, Moxolu, Hipolito..*”

JANGOIKUK NAIBARAU

Jainkoak nahi badu (“si Dios quiere”). Gerorako zernahi asmo edo desio aipatu ondoren datorren baldintza. *Bixar arte Jangoikuk naibarau* (Bihar arte Jainkoak nahi badu). *Bixar an ixangoa Bilbon, Jangoikuk naibarau* (Bihar han izango gara Bilbon, Jainkoak nahi badu). Inor ez zen ausartzen, “*ezparau na- be bai*”, esatera.

Musulmanek ere ohitura bera omen dute, baina, guk baino areago. Izan ere, aski omen da norbaitek gogoraraztea biharamunean zein egun den, ondoren lokuzio hau botatzeko: *Insha Allah. Bixar domeki. Jangoikuk naibarau!* (Bihar igandea. Jainkoak nahi badu!).

JANGOIKUN KASTIUE

Jainkoaren zigorra (“castigo de Dios”). *Jangoikun kastiue etorrikoazkule esateozkuen, bañe, beñ-be ezkazkun etorri* (Jainkoaren zigorra etorriko zitzaigula esaten ziguten. Ordea, behin ere ez zitzaigun etorri). Guretzat zigorrik esanguratsuena *Jangoikun kastiue* (Jainkoaren zigorra) zen. Gu egun osoan erne egoten ginen, norbaiti adarra jotzeko edo burla egiteko aukeren zain; bilatu ere bai. Herrenak izaten ziren iseka egiteko aukera errazena eskaintzen zigutenak. Errukirik gabe, atzean jarri eta beraiek imitatzen hasten ginen. Norbaitek ikusten gintuenean, ordea, hantxe zuen pronto guretzako mehatxua: *Jangoikuk kastiue emongotzue ta zeuei-pe koje geatuko zaze* (Jaungoikoak zigorra emango dizute eta zuek ere herren geratuko zarete). Bizitza osoan herren hark bezalako ibilera izango genuela pentsatu hutsaz apur bat beldurtzen ginen. Baina, berehala pasatzen zitzaigun. Egia esan, herrenarena ez zitzaigun hainbesteko ezbeharra iruditzen. Itsuena, adibidez, seriotzat jotzen genuen; horregatik itsuei gutxitan egiten genien iseka; eta inoiz norbaitek horretan harrapatu eta *Jangoikun kastiue* mehatxua botatzen bazigun, ikaragarritzko beldurra sentitzen genuen. Lorik ez ziguten kentzen, baina, apur baterako beldurra sartu bai. Izan ere itsuarena egoera tristea eta “iluna” iruditzen zitzaigun.

JANTXAKURRE

1.- Jantxakurra (“gorrón”, “parásito”). Beste ezertarako balio ez duen txakurra; bizirik irauteko jan besterik egiten ez duena. Golpe zorrik jo gabe, jan besterik egiten ez duen pertsonari ere horrelaxe deitzen zitzaion (zaio). *Or etxin orrek eztau sekule biarrik eiñ; jan bakarrik. Oixea benetako jantxakurre!* (Etxe horretan horrek ez du sekula santan lanik egin; jan besterik ez. Horixe bai dela benetako jantxakurra!).

Besterik ezertara ez baina, jateko orduan agertzen denagatik ere horrela esaten zen. *Amen datoz ontxe jantxakurrak* (Hemen datoz oraintxe jantxakurrak).

2.- *Jantxakurrak*. Inguruko kanpalekuren batean egunak igarotzen egonik, Ondarroako kaleetan zehar, soinean uniformeak, ongi lerroturik pasatzen ziren falangistak. *Gaur goxin goxa jantxakurrak pasari Mollantzir. Kuadrilla ederra ixun; zaintzalle bat aurretik eta beste bat atzetik. Kantaten ixuzen* (Gaur goizean goiz falangistak igaro dira Nasa Kanean zehar. Talde ederra zihoan; zaintzaile bat aurretik, eta beste bat atzetik. Abestuz zihoazen). Berba hau beti pluralean, *jantxakur* hauek inoiz ez baitziren bakarrik ibiltzen, beti taldean.

JÁNTZI

1.- Jantzi. *Jantzi zattez natural, erdi jantzitte eonbaik* (Jantzi zaitez natural, erdi jantzita egon gabe).

Goizean, kalera irten orduko jantzi. Baina jantzi, zer? Lehenik aurkitu egin behar zen jantzi nahi genuena. Norberarena edo besteren batena (anaiarena) denok janzten genuen, inor ez baitzen *popabistan* kalera irteten. Astegun buruzurian asteguneko arropak eta domeketan jaieguneak; besterik ez zegoen. Gaur egun, lehenik kanpoko giroari begiratzen zaio zer jantzi daitekeen pentsatzeko, eta ondoren, aukera batzuen artean erabaki. Lehen ez zegoen horrelako arazorik. *Parin euana jantzi tte kalea* (Parean zegoena jantzi eta kalera).

2.- Jantzi (“adornar”). Pertsonen aparte, jantzi, *elixi*, *kalik*, *etxik*, *txalopak*, *balkoik*, *kamionak*... egin daitezke. Orain ere, kale jakinetakoek beraien eguna ospatzen dutenean dotoretasunez janzten dituzte kaleak. *Antiguako* Ama Birjina herrira jaitsi zutenean (1948. urte inguruan) nik hiru urte nituen eta gogoratzen naiz herri osoa nola jantzi zuten: hango sare, izara, adar, arraun, lore eta abar. Txalupak ere janzten zituzten, kamioiak ere bai txoferren egunean. Eliza ere bai, jaiegun handietako elizkizunetarako, batez ere lorez.

3.- *Jantzi-jantzi éñdde*. Ondo jantzita, soinean arropa ugari jantzita hotzik ez pasatzeko. *Otz andixe ettebala esazkun de jantzi-jantzi éñdde urten gendun* (Hotz handia egiten zuela esan zigun, eta horregatik arropa ugari jantzita irten ginen).

JAPONESAK

Japoniarrak (“japoneses/as”). Testuinguru bakarrean, hots, filmetan, ikusten genituen japoniarrak, beti amerikarren kontra; eta beti galtzaile. *Gutzako amerikanuzin onak, eta japonesak gaiztuk. Zemat eta japones gexa ill naxa* (Guretzat amerikarrak ziren onak eta japoniarrak gaiztoak. Zenbat eta japoniar gehiago hil, orduan eta pozago).

Geroago ohartu ginen errealitatea nola zen: amerikarrak ez ziren hain onak eta japoniarrak ere ez hain gaiztoak.

JÁRDUN

Hizketan aritu, berbetan jardun; baina, gehienetan marmarrean edo gaizki esaka (“despotricar”, “criticar”). Berba hau gure ahotan, testuinguru horretara mugatzen da. Beste zerbaitetan jardutea adierazteko *ibilli* aditzaz baliatzen gara. *Jardun ortxe mundu konpondukozue-ta!* (Jardun hortxe hizketan alferrik, mundua konponduko duzue eta). Aditz honetatik datozkigu *jardune* (jarduna) eta, *jardunin eon*, *ibilli*. Gauza onik inoiz ez dute adierazten, beti alferrikakoa edo okerrekoa, kritika gaiztoak. *Egon ortxe jardunin bazterrak konpontzen!* (Egon hortxe jardunean bazterrak konpontzen). *Alperrik engozuz gauzak ondo; jardunik ez gatzu faltako* (Alferrik egingo dituzu gauzak ongi; mingain zorrozdu kritikarik ez zaizu faltako).

JARDÚN TXARREKU

Jardun gaiztokoa, inguruko guztiak larrutzeraz dedikatzen dena, bazter nahaslea, atsedetik hartu gabe inorengatik gezurrak eta faltsukeriak zabaltzen aritzen dena. *Ori eztozu ikusiko iñox-be zoezeñeattik ondo berbetan. Jardun txarreko pertsonire ori* (Hori ez duzu ikusiko inoiz norbaitengatik ongi berbetan. Beti arituko da besteren bat larrutzen!).

Jardun txarreku, pozoia dariona izaten da. *Jardun txarreku zerda beroi!* (Benetan jardun gaiztokoa da hori).

JARKERI

Jarrera, postura, estiloa, tankera (“postura”, “actitud”). Pertsonen, txalupei dagokionez erabiltzen da. *Orrek txalopiorrek jarkera dotoriauke* (Txalupa horrek presentzia, estilo dotorea du). *Pertsonin jarkerire printzipala* (Pertsonaren jarrera da garritzakoa).

JÁRKI

Jarki, aurre egin (“enfrentarse”). Zernahi testuingurutan ere bai, baina, batez ere berez errespetua zor zaionari aurre egitea. *Danen aurrin semi jarki eiñgakon* (Denen aurrean semea jarki egin zitzaion). *Pertsona zarrai-be jarki?* (Pertsona nagusiari ere aurre egin?). *Attai preunta*

bat einetzan da ezkakon gusta. Jarkiaztan! Eroze esaten asi zan (Aitari galdera bat egin nion eta ez zitzaion gustatu. Jarki zitzaidan. Edozer esaten hasi zitzaidan).

JARRELEKU

Eserlekua (“asiento”). *Elixa berandu allana ta eziñ ixan dot topa jarrelekoik* (Elizara berandu iritsi naiz eta ezin izan dut eserlekurik aurkitu).

JÁRRI

1.- Eseri, jesarri (“sentarse”). Atsedena hartzeko guk ez dugu *jarri* berba baizik erabiltzen. *Jarri zattez amen, kantsata eongoza-ta* (Eseri zaitez hemen, nekatuta egongo baitzara). *Jarri-jarri eiñdde geuazen da a zelako andafueri emozkun* (Ederki eserita geunden, baina, haizea hartzera bidali gaitu modu txarrean).

2.- Zerbaiten aurrean jarrera irmoa eta bortitza hartzea, haserretzea ere esan nahi du guretzat. *Ontzungun berandu alla zala esatzat eta eztakixu zelaik jarriran* (Lehengoan berandu iritsi zela esan diot, eta oso haserre jarri da). *Tire emakumi! Orreattik olaik ezattez jarri!* (Tira emakumea! Horregatik ez zaitez horren haserre jarri).

JASEUS

“Jesus” interjekzioaren aldagaia. Ustekabeko on baten aurrean, edo neurri handiko gauza atsegin baten aurrean harridura adierazteko balio du. *Jaseus! Auxea leaz tatu!* (Hau da hau atera didazun legatz zatia!). Harridura agertu bai, baina, pozik zati handia atera diolako.

JÁSO

1.- Jaso (“levantar”). Testuinguru arruntenean ere hitz hau entzungo dugu pertsona nagusien ahotan; ordea, gazteagoen artean honen ordeztasuna. *Beangañetik jasoxun ogixe* (Jaso ezazu ogia lurretik).

Gure haurrekoek, hedadura zabalagoa ematen zioten berba honi: *Alderdiko propagandi jasozu?* (Alderdi politikoko propaganda jaso al duzu?). *Aiuntamentuko karti atzo jaso neban* (Udaletxeko gutuna atzo jaso nuen). *Ongun diru jasoti tokateazku* (Oraingoan dirua jasotzea tokatzen zaigu). Testuinguru horietan gaur, *artu nahiz altsa*, hitzak entzungo dituzu sarriago.

2.- Jaso, txukundu: *etxi jaso, eskatza jaso, kuartu jaso... Zeure kuartu jasobaik eztozu kalea urtengo* (Zure gela txukundu gabe ez zara kalera irtengo). *Eskatza jasotakun jungoa buelta bat emotea* (Sukaldea jasotakoan joango gara buelta bat ematera).

JATEARRAÑE

Bateleko arraina; kostatik hurbil harrapatzen zena.

“Jatearrañe esateakon amentxe urrin bateletik atrapatezan arrañai; kabrak, palankak, txibixak-eta ixatezin. Jatearrañe bateleruk atrapateben. Antonio Zarragak-eta, Joxe Iñazek-eta. Orreizin bateleruk famauk. Orreik defendiutezin, bañe, biar asko eiñdde”. (Aristondo Agirre Tomas).

(*Jatearrañe* esaten zitzaion hementxe hurbil bateletik harrapatzen zen arrainari; kabrak, panekak, txipiroiak-eta izaten ziren. *Jatearrañe* bateleroek harrapatzen zuten: Antonio Zarragak-eta, Jose Iñaxek-eta. Horiek ziren batelero trebeak. Horiek bizimodua ateratzen zuten, baina, lana latz eginda).

JATORDU

Jatordua (“comida”). Agian “*matordu*” hitza maizago esango dugu, baina, *jatordu* ere bai tarteka. *On orreik zikinkexok jatemozuz, gero jatordu allatakun ze jangozu-ba?* (Orain litxarrerria horiek jaten badituzu, gero jatordua heldutakoan zer jango duzu bada?).

JATORRIXE

1.- Jatorria, funtsa, erroa, nondik norakoa (“ascendencia”, “origen”). *Orren berbiorren jatorrix zein ixaleike-ba?* (Hitz horren jatorria zein izan daiteke?). *Gauzan jatorrix topati gustateazta* (Gauzen nondik norakoa aurkitzea gustatzen zait). *Ontzungo baten jakineban geure desixenan jatorrix* (Duela gutxi jakin nuen gure goitzenaren jatorria).

2.- Jatorriz. Jatorriz (“originariamente”). *Orreik aspalditik bixiri amen, bañe, jatorriz Elantxobekutiz* (Horiek aspalditik bizi dira hemen, baina, jatorriz Elantxobekoak dira). *Indio-ta gure denporan Kalandixan bixizin, bañe jatorriz Iperkalekuzin* (“Indio” familia gure garaian Kale Handian bizi zen, baina, jatorriz Ipar Kalekoak ziren).

JATUNE

Jatuna (“comilón/a”). *Jatune ixati onara zer jan danin* (Jatuna izatea ona da zer jan dagoenean). Sasoi batean gu eta ingurukoak denok ginen oso jatunak. Erdi gaixoak, gutxi jaten zutenak izango ziren, baina anorexiakorik ez. *Jatunak danok giñan, bañe batzuk jatunauak* (Jatunak denok ginen, baina batzuk jatunagoak). *Gauza bata (bat da) jatune ixati, te besti goseztu* (Gauza bat da jatuna izatea, eta bestea goseztoa).

JAUEIN

Jabe egin, lortu, eskuratu (“adueñarse”, “conseguir”). *Dikanu ia berdel batzun jau ettenazen* (Portura noa ea berdel batzuk lortzen ditudan). *Orretten etxiorren jau eiñarte arek ezaban bakeik euki* (Etxe horren jabe egin bitartean hark ez zuen bakerik izan).

JAUI

Jabea (“dueño/a”, “amo/ama”). *Guk nai ixaten gendun kalin beangañin ikusten gendun gauzik, pelotik ero kanikik jauéik ez eukitti* (Guk nahi izaten genuen kalean lurrean aurkitzen genituen gauzek, pilotak edo kanikak, ez zezatela jaberik izan).

Gure inguruan ikusten genituen gauza eta tresna guztiek zeukaten jabea. Zerbait ikusten bagenuen erdi abandonatuta-edo, “emozionatu” egiten ginen berehala, eta elkarri esaten genion, “*onek eztauke jauiek*” (honek ez du jaberik). Horrek esan nahi zuen, hartu eta eraman zitekeela. Baina, hori pentsatzen hastea nahikoa jabea agertzeko. *Txo! Ori neurire* (Mutiko! Hori nirea da). Akabo gure pozak!

Gure inguruan harrapatzen genuen bizikleta, batela, gurdia edo beste zernahi hartu eta jolasean hasten ginenean, gutariko batek jabea zaindu behar zuen. Noski, jabea beti zaindu behar zen, baina, ez beti batek, txandaka baizik. Zaintzaile hark emango zuen alarma: *jau, jau, jau!* (jabea, jabea, jabea!). Gauza utzi bertan behera eta ospa azkar!

Gure lagunei eta koadrilakoei inoiz ez genien gezurrik esaten, baina, beste batzuei susto ederrak eman bai, gezurretan “*jau, jau!*” deiadar eginez. Ondoren, orde, berehala “*guzurre, guzurre!*” gehitu behar zen.

Soilik barik, beste izen bati lagunduz ere aurkituko dugu berba hau: *txapola jau, azienda jau*. *Orreik azienda-jauik ixandi beti*. *Gu baño aberatsauak* (Horiek beti izan dira azienda-jabeak. Gu baino aberatsagoak).

JÁUNE

1.- Jauna (“señor”). Errespetuzko eta gizalegezko tratamendu hau maisuei, medikuei, apaizei eta agintariei (alkateari) ematen zitzaien. Elkarriketa arruntean, “*bai Jaune*, edo “*ez Jaune*,” erantzun behar zitzaien; gehienetan “*bai Jaune*” ia beti beraiek “arrazoia” izan behar zutelako. Eta galdera egiterakoan “*zer Jaune?*”. Eta tratamendua, beti “berorika”. Maisuei “*si Señor maestro*” (euskaraz ez zekitenei; gehienei); “*bai Jaune*” euskaraz zekiten *Eskola Pescako* batzuei. Maisuei kontra inoiz ezin zitzaion egin, beraz, “*bai Jaune*” edo “*si Señor maestro*”. Ordea izenaren ondoren *Jaune* titulurik ez genien inoiz ipintzen; beti *Don: Don Jesus* (apaiza), *Don Sabiñ* (medikua), *Don Pedro* (parrokoa), *Don Luis* (medikua) eta abar.

2.- *Jaun da jábe*. Jaun eta jabe (“dueño y señor”). *Ordun Ondarruko elixan bikaxu zan jaun da jabe* (Garai hartan Ondarroako elizan bikarioa zen jaun eta jabe). *Or beste iñok ezaban agintzen. Iñaki zan jaun da jabe* (Hor beste inork ez zuen agintzen. Iñaki zen jaun eta jabe).

Ez dut entzun ez eta irakurri, esaera honen kide izango litzatekeen beste hau: “andere eta jabe” (*andre ta jabe*). Eta okerrago dena, batzuetan, emakume batengatik entzungo dugu, “*jaun da jabe*”. *Or enpresan Perikon andrire jaun da jabe* (Enpresa horretan, Perikoren emaztea da jaun eta jabe). *Perikon andri jabe iual ixangora, bañe, jaun, sekule-bez* (Perikoren emaztea, jabe, again izango da, ordea, **jaun**, ezin inoiz izan).

Okerrena, euskarazko “kaixo neska” edo “*ze emakumi*” gisako agurrak baztertuta, emakumeen artean entzuten diren, “*¡hombre Arantxa!*” edo “*¡hombre Itziar!*”.

JÁUSI

Erori (“caer”). *Jausten giñanin, batzutan miñ andixe artzen gendun, de beste batzutan ba-pe* (Erortzen ginenean batzuetan min handia hartzen genuen, eta beste batzuetan batere ez).

Erori sarri egiten ginen, baina, bai jaiki ere azkar asko. Sarri entzuten genuen aholkua, “*Txo-txo, jausibaik gero!*” (Mutiko, kontuz erori gabe!) maiz ibiltzen ginelako arriskuko lekuetan.

JAUSIXE

Eroria, goibela (“decaído/a”). Gaixoak nahiz animuz jota dagoenak agertzen duen itxura tristea. *Ontzungen esazten obetuarala, bañe, nik gaur jausixe toparot* (Aurreko batean hobeto zegoela esan zidaten, baina, nik gaur oso eroria aurkitu dut).

JÁXE

1.- *Jaia* (“día de fiesta”). Lan eguna barik jai eguna. *Bixar jaxera; jai andixe gañea. Mezi entzuteko eune* (Bihar jaia da; jai handia gainera. Meza entzuteko eguna).

Honen sinonimo *jaieune* ere erabiltzen genuen. Ondarroan, herrian (itsasora joan gabe) lan egiten zuten alorretakoek jai hartzen zuten, eta baxurako arrantzaleek ere itsasora joan gabe errespetatzen zituzten jaiegunak. Arrasteko arrantzaleek ez zuten jaiegunik kontuan izaten. Guk eskolarik ez. Etxekoandreek berriz, egunero baino lan gehiago (bazkari berezia jarri behar bazen) gainera mezatara joan behar. *Bixar jaieunera, ta eskolaik eztakau*. (Bihar jaieguna da eta eskolara joan beharrik ez).

2.- *Jáxak*. Jaiak, festak (“fiestas”, “fiestas del pueblo”). *Jaxa-pe lasteatotz-da diro guztik on ez gasta* (Herriko festak ere berehala datoz, eta diru guztiak ez xahutu orain).

Dena den, herriko festak adierazteko *jaxak* berba baino maizago erabiltzen genuen *Andramaxak*.

3.- *Jai andixe*. Jai handia, festa handia. *Bixar jai andixera: San Iñazio eune* (Bihar jai handia da: San Inazio eguna).

Urtean zehar makina bat jaiegun izaten ziren, baina, denak ez maila edo garrantzi berekoak. Elizaren egutegiaren arabera zen jai bat beste bat baino “handiagoa”. Horretaz aparte, bakoitzak bere baitan ematen zion jaiari garrantzia. Gure aurrekoentzat, besteak beste, jai “handi” bat, *San Iñazio eguna* izaten zen. San Iñazioren amona, amaren partetik, ondarrutarra zelako. Herrian ospakizun bereziak antolatzen ziren: meza nagusi “ederra”, eta etxean bazkaritan ere igarri egiten zen. *Bixar jai andixera-ta jun konfesatea* (Bihar jai garrantzizkoa dugu, eta joan zaitez aitortzera).

JAZBANA

Akordeioa (“acordeón”). *Jazbanaz musiki jotebenin jenti baltziuan astezan* (Akordeioa jotzen zutenean jendea dantza lotuan hasten zen).

Berba honen jatorria aurkitzeko ingelesera jo behar: *jazz-band*. Ordea, gure aurrekoek berba honekin “akordeioa” ematen zuten aditzera. *Ezkontzan jazbana joten eon da gazte bat* (Ezkontzan akordeioa jotzen aritu da gazte bat). Orain *akordeoi* berba da nagusi, baina lehen, *piarmoniki* ere entzun zitekeen *jazbanaren* sinonimotzat.

JÉLA

Izotza (“hielo”). *Bajurako txalopak eunetako atuneta juten asi aurretik ezeben jelik birrixaten; bañe, marik etten asi zinin bai* (Baxurako txalupek egunetarako hegaluzetara joaten hasi aurretik ez zuten izotzik behar izaten; baina, egun askotarako joaten hasi zirenean bai).

Eguraldiaz ari ginenean guk ere beti *izotza* berba erabiltzen genuen. Aldiz, txalupek arraina kontserbatzeko hartzen zutenari *jela*. *Jela artzea Santoña sartu giñan* (Izotza hartzera Santoñara sartu ginen).

JELERI

Izotz fabrika (“fábrica de hielo”). *Jela-fabriki eta jel fabriki* ere deitzen zitzaion. *Txalopak, bai arrastekuk eta bai bajurakuk, jelerin aurea jutezin jela artzea* (Txalupak, bai arrastekoak eta bai baxurakoak, izotz fabrikaren parera joaten ziren izotza hartzera).

Guk beti ezagutu izan ditugu Ondarroako portuan bi izotz fabrika: *jelera zarra eta jelera barrixe*. Horrela ezagutzen genituen. Berria zegoen herriko kaskotik hurbilago. Horregatik, izeba-osaben tabernarako izotzetara *jelera barrire* joaten ginen.

Uran tabernetan jela bizan-da, karretilli artu te jelera barrire. Barra bi ekarten genduzen sokiaz lotute. Bañe sokik eztotzan ondo agarraten jela barriai, te sarri ateso ibiltten giñan barrako aldatza altsaten. Bein mojeta aurea allatakun, andik berutz ondo Kresala arte. Ori mandatuoi uran eunero en birrixaten gendun.

(Udan tabernetan izotza behar izaten zen; eskorga hartu eta izotz fabrikara. Bi izotz barra ekartzen genituen sokaz lotuta. Baina, sokak ez zion ongi heltzen izotz barrari, eta sarri estu eta larri ibiltzen ginen portuko aldapa igotzen. Mojen etxe aurrera heltzen ginenean, handik beherantz ongi *Kresala* tabernara arte. Mandatu hori udan egunero egin behar izaten genuen).

JENERALIN

Gehienetan (“en general”, “generalmente”). *Jeneralin neu jutena beran bille, bañe, gaur bera etorriazta* (Gehienetan ni joaten natzaio bila, baina, gaur bera etorri zait). *Jeneralin irabazi etten dabe bañe gaur galdu eiñddabe* (Gehienetan irabazi egiten dute, baina, gaur galdu egin dute).

Baditugu berba bi honen kideak: *enjeneral, enjeneralin*. Bi berba hauek maizago entzungo ditugu gure aurreko belaunaldikoen ahotan. Gure sasoikoen eta gazteagoen ahotan “*jeneralin*” berba entzungo dugu sarriago.

JENERU

1.- Salgaia, jeneroa (“artículo”, “mercancía”). *Lena-be jentiai, jateko bentzat jenero ona gustateakon bañe, diroik ezeuan da jenero eskasauaz konformabir* (Garai batean ere jendeari, jateko, behinik behin, jenero ona gustatzen zitzaion, baina, dirurik ez zegoen eta jenero eskasagoarekin konformatu behar).

Orain bezala orduan ere dendetan jenero ona eta eskasagoa egongo zen. Ez dut uste horri asko begiratu zitzaienik: merkeena erosi eta aurrera. Norbaitek berehala esango lidake, “*bai zeabe!*” (baita zera ere!). Nahiz eta ukatu, gauza horrela zen. *Or dendan jenero ona eoten da, bañe, karu* (Denda horretan jenero ona izaten dute, baina, garesti).

2.- Generoa (“género gramatical”). Gramatikan argi eta garbi, inolako zalantzarik gabe ematen zaigu generoari buruzko araua: “Izenondoek (adjektiboek) ez dute euskaraz genero gramatikalik. Salbuespenak salbuespen, garbi izan behar da euskararen arauak forma bat baino ez duela onartzen (nerbioso, klasiko...)”. Guk, ordea forma biak (*nerbiosu / nerbiosi*) onartzen ditugu; onartu eta erabili: *afanosu / afanosi, agarrau / agarradi, atrebidu / atrebidi, askerosu / askerosi, espabilau / espabiladi, gisaju / gisaji, guapu / guapi, feu / fei, kuriosu / kuriosi, lerdu / lerdi, listu / listi, modosu / modosi, mokosu / mokosi, ordinaxu / ordinaxi, sinpatiku / sinpatiki, terku / terki, tontu / tonti, txotxolu / txatxali*. Ordea, neska izan nahiz mutila izan, denei esaten genien *sinberguentzi*; honetan ez genuen berezitasunik egiten, denak baitziren berdinak. *Bobu* (“bobo”) izenondoa mutilei baizik ez genien ezartzen.

Hil ondoren ere gauza bera: gizonezkoa *difuntu* eta emakumezkoa *difunti*. Antzinako ondarrutarrak, pobreak zirelako aurreko aldea bakarrik estalita ehorzten zituztenez, Josafateko zelaian (azken juizio egunean bilduko garen lekuan), ondarrutar haiek *popabistan* agertuko dira: gizonezkoa bada *pòpabisteru* (“nudista”) eta emakumezkoa, berriz, *popabisteri*. Pluralean: *popabisteruk / popabisterak*.

JENIXU

1.- Jenioa (“genio”). Soilik nahiz izenondo jakin batzuekin lagunduta: *jenixu*, *jenixo txarra*, *jenixo bizixe*, *jenixo madarikatu*. Jenio edo izaera ona duenagatik ez dugu inoiz *jenixu* berba aipatzen (*jenixo ederra* edo horrelakorik). Berba hau izendatzen denean, beti da okerrerako. *Orrettek umiorretauke jenixu zittala* (Ume horrek ze jenio zitala duen!). *Ikustezu zelako jenixuauken berak?* (Ikusten al duzu nolako jenioa duen!).

2.- Ohitura (“costumbre”). *Beti etteozta bardin: alboa etorri tte olgeta-benetan txutxumurke. Oixe jenixuoi dauke* (Beti egiten dit gauza bera: aldamenara etorri eta erdi txantxetan atximurka. Ohitura hori du). *Neuk kendukotzat orrei ori jenixuoi* (Neuk kenduko diot horri ohitura hori). Honen sinonimoa: *kostunbri*. *Oitturi* ere entzungo duzu, baina, ez sarri.

JENTÉ MORÚ

Jendilajea, jendaila (“gentuza”). *Or datorren jente moru nundik eteator?* (Hor datorren jendilajea nondik ote dator?). Hala ere, beti ez da zentzurik txarrean erabiltzen. *Gure jente moru nun eteabill* (Gureak, hots, etxean falta direnak, non ote dabilta). *Or etxebarrun jentemoru bixire* (Auzo horretan a zelako jendilajea bizi den).

JENTÍ

Jendea, jende asko (“gente”, “muchu gente”). Soilik “jendea” adierazi nahi dugunean azken silaban ezartzen diogu azentua: *jentí*. *Jente asko* ere entzungo dugu, baina, “asko” zenbatzaile hori erabili beharrik ez dugu izaten ugaritasuna agertzeko. *Gaur jentí etorrirre ona* (Gaur jende asko etorri da hona).

Aldiz, beste izen bati lotzen zaionean, azentua lehen silaban eramango du: *mañel jénti*, *abertzale jénti*. *Mañel jénti pobre bixi ixan da beti* (Arrantzaleak beti bizi izan dira pobre).

JÉRI

Keinua (“mueca”, “gesto”). Aurpegi keinua. *Ezkata neuri asko gusta aettek eiñddaben jeri* (Ez zait niri asko gustatu hark egin duen aurpegi keinua).

JERIFALTI

Burua, agintaria (“jefe”). Denen gainetik agintzen duena, erabakiak hartzen dituen, besteek baino botere handiagoa duena. Gaztelaniatik hartua, nahiz eta esanahia ez datorren bat. “Gerifalte: persona que descuella (sobresale) en cualquier linea”. *Or Juakimarire jerifalti* (Horien artean benetan agintzen duena Juakin Mari da). Honen sinonimotzat *kaporala* (agintzen duena) erabiltzen dugu.

JERTSETERI

Jertsegilea (“la que hace jeseys”). Jertseak eginez bizimodua ateratzen zuen emakumea. Bukaera horrek (-teri) salatzen digu emakumezkoaz ari garela. *Emakumi, zeure neurrikoik ezpozu topaten jertseterik engotzu* (Emakumea, zure neurrikorik aurkitzen ez baduzu jertsegileak egingo dizu).

Goikotorreko jertseteri: Tere. *Tere jertseterik naizun neurriku engotzu* (Tere jertsegileak nahi duzun neurrikoa egingo dizu). Emakumezkoa *jertseteri* baldin bazen, gizonezkoa *jertseteru*: *Espilla jertseteru*.

JERUNDIO

Gerundioa (“gerundio”). Hizkuntza erromanikoetan latinezko delako formatik eratorritako aditz-forma, ekintzazko zenbait testuingurutan erabiltzen dena. *Guk “jerundio” berbi eskolan esaten gendun berbuk ikasten genduzenin. Eskolatik kanpo bein-bez* (Guk “gerundio” hitza eskolan esaten genuen aditzak ikasterakoan. Eskolatik kanpo inoiz ere ez).

Gure inguruko kostako beste herrietan ez dakit, baina, Ondarroan behinik behin, harrigarria bada ere, aspalditik entzun izan da gaztelaniako gerundioaren forma “euskarazko” (aspalditik gureganatutako maileguekin) berbekin: *sixando, birando, erriando, estuando, laskando, blankiando, kostiando, palotando... Erriando gixuzela, beste txalopa bat ezkazku sartzen-ba geure treñan gañetik* (Sarea botatzen ari ginela, hara non sartzen zaigun beste txalupa gure sarearen gainetik).

JESÚS

1.- Harridurazko berbatzat hitzetik hortzera erabiltzen zuten gure aurrekoek. Emakumeen ahotan maizago entzuten genuen. Orain ere entzun daiteke baina, gutxiago. Soilik (*Jesus!* edo *Jeesus!*), Ama Birjina eta guzti (*Jesus Maria!*), eta familia osoa ere bai (*Jesus, Maria eta Jose!*); hiru era horietara entzuten genuen, harriduraren intentsitatearen arabera. *Jeesus! Laste amattuzuez biarrok!* (Jesus! Laster bukatu dituzue lanak).

2.- *Jesusen bixotxa*. Jesusen bihotza (“Sagrado Corazón de Jesús”). Irudietan ikusten genuen, Jesukristo bihotza agirian zuela. Gure amak debozio handia zion *Jesusen bixotzai*. Jesusen bihotzaren eguna, eta Jesusen bihotzaren bederatzi hurrena ez ziren aipatu gabekoak izaten. *Jesusen Bixotzai kandelari ipiñikotzau gauzak ondo urteteko* (Jesusen Bihotzari kandela ipiniko diogu gauzak ongi joan daitezen).

3.- *Jesús mattí*. “Jesus Maitea” (“Jesús mío”). Harridura agertzeko eta larrialdietarako balio izaten zuen. *Jesus mattí! Ia ezgakuen ixte pasaten!* (Jesus maitea! Ea ez zaien ezer txarrik gertatzen).

4.- *Jiesus*. “Jesus” interjekzioaren aldagaia; maizenik egoera barregarri eta xelebreetan, edo umeen giroan entzun zitekeena. Tartean dagoen “*ع*” bokala luzatu ere maiz egiten da (*Jieeesus!*). *Jieesus! Zeñek ekarriztu ori kapela dotorioi?* (Jesus! Nork ekarri dizu kapela dotore hori?).

JIGANTI

Erraldoia (“gigante”). Festetako panpina handia. Festetan buru handiekin batera ateratzen ziren. *Jiganti andi-andixe ikusten gendun, bañe, bagenkixen barrun zeozeñ jutezana* (Erraldoia oso handia ikusten genuen, baina, bagenekien barruan norbait joaten zela).

Benetako gizaki erraldoiak izan zitezkeenak filmetan ikusten genituen, baina, osterantzean, buruhandiekin batera (*jigantik eta kabezuluk*: erraldoiak eta buruhandiak) jaietan kalean zehar ibiltzen ziren “erraldoiekin” konformatzen ginen. Guretzat haiek ziren *jigante* bakarrek. *Jaxetan, bandiaz ero txistulaxakiñ urtetebeñ jigantik eta kabezuluk* (Herriko festetan musika bandaz edo txistulariekin irteten ziren erraldoiak eta buruhandiak).

Jigantin (erraldoiaren) barruan joaten zirenak, gure garaian, betikoak: *Turubineko Erroke, eta beran lengusu, Emore*.

JIRAULESTA

Berba hau, horrela ager daiteke, baina bai beste era batera ere: *iraulesta*. Ikus, *iraulesta*.

JITTI

Jitea (“sesgo”). *Onek ationek kanpoaldea arturau jitti, eta ori zuzentzi ezta erreza ixango* (Ate honek kanpo aldera hartu du jitea, eta hori zuzentzea ez da erraza izango). Maizenik, *artu* eta *euki* aditzei lotuta. *Prakik auxe jittiau dauke* (Galtzak jite hau du).

JO

1.- Joan, jo. *Eueldi txarraz iñun ezin giñan sartu te atzanin Ketaxa jo gendun* (Eguraldi txarraz inon ezin ginen sartu eta azkenean Getariara jo genuen) *Eun guztin ixurdan atzetik ibilli giñan jo Ondarru te jo Donosti* (Egun osoan izurdeen atzetik ibili ginen jo Ondarroa eta jo Donostia).

2.- Jipoitu, egurra eman (“pegar”). Garai hartan hau baino gehiago entzuten eta erabiltzen zen berbarik ez zen izango. Jotzea modan zegoen, eta norbait jotzeko aukera harrapatzen zuenak jo egiten zuen. Hau esatea gogorra egiten da, baina, badirudi horixe gertatzen zela. Nork jotzen zuen?: *abarik, amak, attak, auazillak, maxuk, maistrik, mojik...* Zaharragoek gazteagoa, eta honek gazteagoa; mutilen artean gehiago. Ze tresna erabiltzen zuten jotzeko?: *regli, makilli, esku, uela, soki, eroze*. Eta jo, eronun (nonahi): *arpexan, burun, popan, tripan, lepun, ainketan, eskutan...*

Ikasleak eta umeak izan ginenean hartu eta hartu, egun batean bai eta hurrengoan ere bai; handik edo hemendik beti tokatzen zitzaigun hartzea. Guraso eta irakasle bihurtu ginenean jotzea debekatu. Zorionez!!! Maisuei *Don* deitzea ere orduantxe desagertu zen. Hau ere zorionez!!

3.- Jipoitzeaz aparte, hitz hau mila testuingurutan erabili izan da, eta gaur ere erabiltzen da: *adarra jo, arrañe jo, barbala jo, beie jo eraiñ, beie jo, beiz jo, koltxoi jo, lani jo, molli jo, pañelu jo, pongoli jo, musiki jo, narru jo, ixurdak lantxoi jo, txiliñe jo, kanpai jo, sireni jo, turrune jo, ondu jo, tretzi jo, amu jo, palanka zulu jo, sari jo, txikitu jo, ati jo...* “*Andriai jo*” eta “*andri jo*” ez da gauza bera. Orduan biak egiten ziren eta gaur ere bai zoritxarrez! Andreari jotzea, hots, emaztearekin larrutan egitea, baldin eta biek nahi badute, gauza sanoa da, osasungarria bientzat. Bestea, pertsonaren duintasuna ere galduta duten kirten batzuek (zoritxarrez gehiegi oraindik) egiten duten ankerkeria hutsa, bai lehen eta bai orain.

4.- *Jo ta apurtu*. Jo eta txikitu. *Sasoi baten askok semi jo ta apurtu etteben* (Garai batean askok semea jo eta txikitu egiten zuten).

Seme-alabak nola hezi jakin ez eta aita askok baliabide bakar horixe erabiltzen zuen: jotzea. Gure aitaren lehengusu batek kontatu zidan, txiki-txikitatik aita, *jo ta apurtu* egiten zuela, eskuaz, gerrikoaz, sokaz... era guztietara. Aitarekin haserre zegoen eta itsasora joan gabe geratu zen, baina, aita, irabaziaren partea 3.000 pezeta eskaini zizkion. Semeak honela esan zion aitari: “*Len biarra eiñdde ez zendun emoten da on biarrrik eñbaik diru?*” (Lehen lana eginda ez zenidan ematen eta orain lanik egin gabe dirua?). Hiru mila pezeta hartu egin zizkion, baina, puskatu eta uretara bota aitaren aurrean. Aitak dirua oso maite omen zuen, eta orduko hiru mila pezeta puskatu eta uretara botatzea.... zoratu egin omen zitzaion. Aita, beti bezala, jotzera. Aitari lepotik heldu eta honela esan omen zion: “*Ikutoik ettemoztazu garbittuko zattut. Zatittu eta ureta botako zattut zeu-be*” (Ukiturik egiten badidazu akabatuko zaitut. Zatitu eta zeu ere uretara botako zaitut). Semeak hogeita bi urte eta sasoi ona. Hantxe bukatu omen ziren aitaren jipoiak eta egurra emateak. Kito! Jotzeak horixe dakar. Jo bai, baina, noiz arte?

Noiz arte jo? galderari erantzunez, Rafael Sánchez Ferlosio-k honela dio: “...la sumisión de un niño domado a golpe de bofetadas o palizas durará lo que le dure el miedo puramente corporal de padecerlas, osea, ni un año más de lo que le dure su inferioridad física respecto del adulto” (“El alma y la vergüenza”. Rafael Sánchez Ferlosio. 43. orrialdean). Horra dotore esanda jipoiak noiz bukatzen diren.

“*Jo ta apurtu*” bezala, antzeko lokuzioak sarri entzuten ziren: “*jo ta eratsi*” (“*beatzi, jo ta eratsi*”), “*jo ta kei*”, “*jo ta su*”, “*jo ta bera, jo ta blast*”.

JOKATU

Jokatu (“jugar”). Gaur egun “jolastu” entzuten da zenbait kirolari dagokionez. Pilotan eta futbolekin aritzea, guk beti “jokatu” aditzaz adierazten genuen. *Pelotan jokatzeaguz Mendexa* (Pilotan egitera goaz Mendexara).

Orokorrean “jokatu” aditzak “jokoa” dakar gogora, hots, dirua jokatzea. *Mille pezeta jokatukou Belokin alde* (Mila pezeta jokatuko dugu Belokiren alde).

JOKÚ

Jokoa orokorrean (“juego”). Testuinguru batzuetan “*jokun eĩn*” soilik esateak kartetan jokatzeari adierazten zuen. *Jokun enbiou, brixkan* (Kartetan egin behar dugu, briskan). Gainontzean jokoa aipatzeak dirua jokatzeari esan nahi zuen; edonola ere gauza arriskutsua eta hondamendia ekar zezakeena. *Jokuk eztau gauzonik ekarten* (Jokoak ez du gauza onik ekartzen). Jokoari izenondo bat jartzen zitzaionean, beti makurra: *joko madarikatu, joko zikiñe...*”.

JOLÍN

Haserre agertzen zuen interjekzioa; handiagoa ez esateagatik erabiltzen zena. Handiagoren bat (*jode, mekauen, ostia...*) biraoa (maldizioa) izan zitekeen, baina, hau ez. Honen sinonimoa, *jolines*. Eta nesken bertsioa: *jolinas*. Horregatik, azken hauek errazago botatzen ziren eta onartu ere bai. *Jolines, ederra miñe emoztau* (Jolines! A zelako mina eman didazun!). *Jolinas! Kendu zattez paretik* (Jolinas! Ken zaitez paretik).

JOSAFATEKO ZELAXE

Josafateko zelaia (“valle de Josafat”). Testamentu Zaharrean aipatzen zaigu, Joel igarlearen liburuan (Joel 4,2): “Nazio guztiak bilduko ditut eta Josafateko zelaira jaitsaraziko; auzia izango dut bertan haien aurka, herri eta ondare dudan Israeli egindako guztiagatik...” Ondoren sermolari eta idazleek sarri aipatzen dute azken juizio eguna non izango den: Josafateko zelaian. Batzuek diote zelai horretan ere pinuak sartu dituztenez denok biltzeko lekurik ez dugula izango.

Azken juizio hori denek agertzen digute epai zorrotz eta tronpeta soinu serioz eta beldurgarri inguratua. Ordea, tartean hantxe izango dira ondarrutarrak seriotasun horri puntu bizi eta alaia emateko. Agustin Zubikarai Ondarroako bi esaera dakartza eta ondoren azalpena. “*Ondarrutarrak Josafateko zelaian danak alkarren onduan*” eta “*Ondarrutarrak Josafateko zelaian alboko ormaren arrimuan*”. “Luzaroan ondarrutarrak, beti pobreak izan, eta hil ondoren, jantzi gabe sartzen zituzten hil-kutxan, aurea bakarrik estalita. Horregatik diote orain, Josafateko zelaian *popabistan* lotsatuta egongo direla azken juizioko egunean”. *Popabistan* bai, baina, lotsatuta ez dut uste. Bat izango balitz agian pasako luke lotsa apur bat, baina, horrenbeste ondarrutar elkarrekin lotsatu? *Pentsa-bez. Beste guztik inbirixi iual* (Ezta pentsatu ere. Agian beste guztiak inbidiatan). *Ondarrutarrak ixangoaz ordun, Josafateko zelaiko popabisteruk* (Beraz, ondarrutarrok izango gara Josafateko zelaiko nudistak). *Popabisteruk* eta *popabisterak* (emakumezkoak).

JOSANTU

Job Santua (“santo Job”). *Josantu: Job Santu*. Testamentu Zaharreko pertsonaia. Jakinduriatzko liburuen artean, Job-en liburua dugu bat, eta bertan Job izeneko gizona agertzen zaigu; zintzoa, zuzena eta ondasunez betea. Jainkoaren baimenarekin Satan deabruak Job-i ondasun guztiak kendu, seme-alaba guztiak hil eta bera ere zauri gaiztoz bete zuen. Hala ere Job, pazientzia osoz Jainkoaren kontra hitzik esan gabe Jauna goratzen hasi zen: “Biluzik irten nintzen amaren sabeletik, biluzik itzuliko naiz lurraren sabelera. Jaunak eman dit eta Jaunak kendu. Bedeinkatua Jaunaren izena”.

Hortik dator elizaren tradizio osoan Job gizon zuzenaren (Job Santua) pazientzia. Gure aitak, pazientzia galtzen hasten zenean aipatzen zuen pertsonaia hori: “*Amen etxin Josantupaño pazientzixa andixaua birde*” (Etxe honetan Job Santuak zuen baino pazientzia handiagoa behar da).

JÓSE

Euskal Herriko gainontzeko herrietan bezala, Ondarroan ere Jose izeneko gizonetzko ugari ezagutu izan ditugu. Baina, bat-batean, Jose jakin batzuk etortzen zaizkit burura: “*Jose zamarreru, Jose auazille, Jose Kutxi, Jose Karioka*”. Gerora beste Jose batzuk ere oso ezagunak egiten zitzaizkidan: *Jose Solabarrieta, Jose Tokaio, Jose Bolu, Jose Kokona*. Hurbilen bizi

genuena, gure aldamenean bizi baitzen, Jose Plaza, “Zaldu”; ordea, izenaren kontrakzioa eginez, “Joe Zaldu” deitzen zioten.

JOSÉ LÁKA

Jose Arantzamendi, Auleine Akarregiren senarra. *Laka* baserrikoa zelako deitzen zioten horrela.

JOSGURI

Jostura (“costura”). Ehunean, sarean nahiz larruan bi atal batzen dituen puntada segida jarraitua. *Prakiai tarratari etti baño naxarot josguratik apurtzi; olaik konpontzeko erreza ixaten da* (Galtzak nonahitik urratzea baino nahiago dut josturatik puskatzea; horrela konponketa errazago izaten da).

Berba hau sarrienik amaren nahiz beste emakumeren baten ahotan entzuten genuen. Inoiz, arrantzaleek sareari buruz ari zirenean aipatzen zuten. *Arraiñ asko sartuazku te sari grak josguratik* (Arrain ugari sartu zaigu eta sarea josturatik eten da).

JÓSI

1.- Josi (“coser”). *Arotzak asko josteben, bañe, bai andra-pe makiña bat praka, alkondara, txaplata ta botoi* (Arotzek asko josten zuten baina, bai emakumeek ere makina bat galtza, alkondara, adabaki eta botoi). Arropa erabilia, konpondu beharrean aurkitzen zenean josi (konpondu) egiten zen; baina, bai traje edo soineko berria ere. *Prakak apurtuteakazuz. Neuk josikotzuaz* (Galtzak puskatuta dituzu. Nik josiko dizkizut). *Gaur estreñazun erropi zeñek jositzu?* (Gaur estreinatu duzun soinekoa nork egin dizu?).

Josi zer egin zitekeen: *erropak, galtzerdixak, botoi, kaji, ultzi...* Puskatuta eta urratuta zegoen guztia josi egiten zen. *Ekarritzaxuz orreik prakok barrena josteko* (Ekariezaz kidatu galtza horiek barrena josteko).

2.- Txalupa bat ere bazen “Josi” izenekoa. Jabea, Juan Bedialauneta. Jabearen familiakoei “Josikuk” deitzen zieten.

3.- *Jósten eiñ*. Era askotako jantziak, arropak, josiz irabazia atera. *A andri sasoi baten etxik-eta garbitzen ibilttezan, bañe on josten etten dau. Gonak-eta, prakak-eta josteottuz; traji-pe bai* (Emakume hura garai batean etxeak garbitzen aritzen zen, baina, orain, arropak josten aritzen da. Gonak eta prakak josten ditu; trajeak ere bai). *Goiko andrin aiztik, Goikalin bixiranak, josten etten dau* (Goiko andrearen ahizpa, Goiko Kalean bizi dena, arropak josten aritzen da).

JOSPANTONI

Gure *etxebarrun* (auzoan), bizi zen hirugarren solairuan, eskuineko atean. Ezkerrean Emeteri-eta, bizi ziren, erdiko etxean Erramona-eta. Senarra (Alejandro) itsua omen zen. Bere alaba Bittorik emakumeen galtzerdiak konponduz ateratzen zuen bizimodua. Auzoko neskatoek, sarri egiten zioten bisita, eta saiatu ere bai Jospantoniri gaztelaniaz hitz eginarazten. Horrelakoetan beraiek gaztelaniaz saiatzen zirenean Jospantonik honela erantzuten omen zien: *En erdera saber allí aprender. Dos viajes a Castro y uno a Santander*. Izan ere, Jospantoni Santander aldera arraina saltzera joaten omen zen, eta han ikasi omen zuen gaztelania apur bat. Inguruan ezagutu nuen pertsonarik zaharrena izan zen Jospantoni Irueta (1869an jaioa).

JOSTEKO KAJÍ

Josteko tresnak gordetzeko kaxa. (“caja en la que se guardaban los utensilios para la costura”). Orduan etxe guztietan zegoen *josteko kaji*. Eta norbaitek erantsiko luke, “eta bai orain ere”. Noski. Baina, garai hartan josteko kaxak berak eta barneko elementu guztiek (*arixak, botoik, jostorrazak, tittari, egurrezko arrautzi...*) egunero hartzen zuten astinaldia! Gaur, noizetik noizera baizik ez da ukitzen josteko kaxa. Orduan dena josi eta konpondu egiten zen.

Gurean zegoena, *menbrillo káji, Amaberjiña Kontzeziñoikuaz* (irasagar kaxa Ama Birjinaren irudiarekin) izaten zen, sendoa eta gogorra. Ordea, beste norbaitek hustua, ez guk.

JOSTEKO MAKIÑI

Josteko makina (“máquina de coser”). *Gure sasoiñ josteko makiñi etxe batzutan bakarrik eotezan* (Gure garaian josteko makina etxe batzuetan baizik ez zen egoten).

Gure etxean ez genuen, baina, aldamenean bai izeba Klarak *Singer* markakoa. Edonork ez zuen josteko makinarik eskura. Bagenekien *Alfa* markakoak ere bazirela; eta geroago *Sigma* ere entzun genuen. Badakit zenbait egoeratan josteko makina hura (aldamenekoa) gure amarentzat “salbazioa” izan zela. Laster jakin genuen Eibar oso herri aurreratua zela eta industria handikoa. Garai hartan kanta bat ere bazen Eibarren kantatzen zena. Guk ere bagenekien: *Eskopeta, bizikleta, josteko makiña; laster egingo degu gure automobilla. Bizi bedi Eibarko erria. Zabal bedi! Aurrera mutillak!* Guk horrela kantatzen genuen.

JOSTORRATZA

Jostorratza (“aguja de coser”). *Batzutan jostorratza topati ezan erreza ixaten* (Batzuetan jostorratza aurkitzea ez zen erraza izaten).

Garai hartan, etxeetan behar-beharrezko tresna. Zergatik? Arropak, apurtu ahala etxean amak konpontzen zituelako. Berria erostea gutxitan gertatzen zen. Gaur, berriz, arropak ez dira erabiltzen apurtu arte; zaharrak apurtu orduko erosten dira berriak. Horregatik, jostorratzak, konponketa txikiak egiteko baizik ez dira hartzen.

JOSTUNE

Jostuna (“costurera”). *Ordun, eiñddako erropaik, alkondaraik, prakaik eta jakaik ezan saltzen; bakotxan neurrire ettezin. Jostunak biar asko eukitteben ordun* (Garai hartan, egindako arroparik, alkandorarik, galtzarik eta jakarik ez zen saltzen; bakoitzaren neurrira egiten ziren. Jostunek lan asko izaten zuten orduan).

Etxekoandre oro ziren jostunak jostorratza eta haria hartuta konponketa ugari egitea tokatzen zitzaielako. Ordea, baziren, lanbide hori zutenak, horretan bizimodua ateratzen zutenak. *Edertoakazu traji. Zeiñ jostunek jositzu?* (Dotore duzu trajea. Zein jostunek egin dizu?). Ogibide hori zuen emakumeari, *jostune* (“costurera”); baina, emakumezkoentzat soineko eta trajeak egiten zituen emakumeari, *modisti* (“modista”). Gizonezkoentzat trajeak egiten zituen gizonari, *sastri* (“sastre”).

JO TA PÁSA

“Jo eta pasa”. Gauzak *zietz* (zehatz) egin gabe azkar eta ganora barik egitea adierazten zuen. *Jo ta pasa eiñbaik biarrak ganoraz eta artez eiñ* (“Jo eta pasa” egin gabe, lanak astiro eta ganoraz egin).

JÓTEN

Hurbil-hurbil, ondo-ondoan (“muy junto/a”). *Elixí eta plazi (frontoi) jotendaz* (Eliza eta frontoia elkarren ondo-ondoan daude). *Elixan alkarren ondun eonga, joten* (Elizan elkarren ondoan, hurbil-hurbil egon gara).

JUAN SÍNDEL

Arkatz marka bat: “Juan Sindel” (horrela idatziko ote zen?). “Hasieran” beltzak ziren; geroago horixkak ere bai. Besteak baino apur bat garestiago ere izaten zen, baina, sendoagoa, eta gehiago irauten zuena. Bere kalitatea, batez ere punta ateratzerakoan nabarmentzen zen. Beste marketako arkatzei zorroztean punta puskatzen zitzaien erraz. *Lapitzik goorrenak Juan Sindelak* (Arkatzik sendoenak “Juan Sindel” markakoak).

JULIANI

Bakailaoaren itxurako arraina (“juliana”).

“Makallau moruku ixaten da; erdi bardiñe. Bañe, makallauk eukitten dabena mamiñe ojatan, onek eukitten dau mamiñe apurtu. Itxuran makallaun moruku. On, makallauk azalin pinportak-pinportak, tanta orixak eukitten dabena, onek eztottuz eukitten”. (Basterretxea Irusta Jon).

(Bakailaoa bezalakoa izaten da; berdin samarra. Baina, bakailaoak mamia xafla edo orrietan bezala izaten du eta honek ez. Ordea, itxuran, bakailaoaren antzekoa da. Bakailaoak azalean pinportak, tanta horiak, izaten ditu, eta honek ez).

JUN

1.- Joan (“ir”). *Itxosa juti baño naxarot nik etxin geatzi* (Itsasora joatea baino nahiago dut etxean geratu). *Atzo eskola junbaik mendire jun giñan* (Atzo eskolara joan gabe mendira joan ginen). *Berandure-ta ni enu on kalea* (Ni orain ez noa kalera, berandu baita).

2.- Orduari eta urteei dagokienez, ordu edo urte jakin batzuk hurbiltzen ari direla ematen da aditzera. *Zueneko ama larotamabi urteaz iltzan? Neu-be laotamarreanu* (Zuen ama laurogeita hamar urterekin hil zen? Ni ere laurogeita hamarrera noa). *Amarretaru. Berandutubaik* (Laster hamarrak. Berandutu gabe).

3.- *Juné jun.* Joan eta itzuli ez. Joan dena itzuli egingo dela uste duenak esaten du: *Arek eiñddau politte, june jun!* (Hara hark zer egin duen! Joan eta itzuli ez). Horri, *keiana* (kearena, hots, joan eta itzuli ez) ere deitzen zaio.

4.- *Jun dan.* Joan den. *Jun dan illebetin eza agertu-be eiñ* (Joan den hilabetea ez zara agertu). *Jun dan urte betin orrek eztau etxetik urten* (Joan den urte betean hori ez da etxetik irten). Honen sinonimoa: *Jundaneke. Jundaneke bosbat urtin orreik eztabe ganoraz atrapa* (Azken bost urteetan horiek ez dute ia ezer harrapatu).

JUNETORRIXE

Joan-etorria (“ida y vuelta”). Honen sinonimoa, *osteri. Barra junetorrixe laste eizue* (Portura joan-etorria laster egin duzue).

Orain, hitz elkartu hau egokia da treneko nahiz autobuseko txartela eskatzeko. Orduan ez zen horretarako erabiltzen. Eibarrera joaten ziren emakume arrain saltzaileak izan ezik, orduan nor ibiltzen zen bada trenez eta autobusez?

JUSTIÑOI

Kontua, funtsa, arazoaren zergatia (“quid de la cuestión”). *Eztakiau gauzi zelan ixan dan eta ze pasaran. Justiñoi de bixar goxin zeu te neu beran bille junbiazela Bilboa* (Ez dakigu gauza nola izan den eta zer gertatu den. Kontua da bihar goizean zuk eta nik bere bila joan behar dugula Bilbora). *Upiñai laga ta... Justiñoi zer da?* (Ipuinei utzi bakean eta...Zein da funtsa?).

JÚSTO

1.- Justu (“justo”). *Diru justo emongotzut mandatuk etteko* (Dirua justu emango dizut enkarguak egiteko).

2.- Gure ahotan Justo izen propioa sarri erabiltzen genuen. Bandako atabal jolea (*tanborreru*), txistulariekin ere ateratzen zena, eta gainera bizargina (*barberu*) zen: *Justo Tanborreru* edo *Justo Barberu*. Herri osoan gizon ezaguna, beste ile-apaintzaile guztiek bezala komunikatzaile eta kontu kontalari aparta. Elizatik plazarantz abiatu eta Ipar Kaleko bidegurutzea orduko zeukan bere ile-apaindegia.

3.- *Jústo-jústo.* Ozta-ozta, justu-justu (“muy justo”). Beste sinonimoekin (*oztoztin, egaletik*) batera, honek hedadura zabala lortu du gure artean. *Justo-justo atraparot amarretako korriue* (Ozta-ozta harrapatu dut hamarretako autobusa).

JUSTÚ

1.- Estu (“justo”, “reñido/a”). *Au ezkerreko zapatiau justuakat, justuei* (Ezkerreko zapata hau justu daukat, estuegi). *Atzoko partidu justu ixantzan* (Atzoko partida justua izan zen). Honen sinonimoa: *estu*.

2.- *Justún*. Larri (“por poco”). Zenbait testuingurutarako aproposa. “*Atzoko arrijasotzallik, a arri andixe justun altsaban* (Atzoko harri-jasotzaileak, harri handi hura larri jaso zuen).

JUTALDIXE

Ibilaldia (“caminata”). *Amendik Saturrana jutaldi ederrara* (Hemendik Saturraranera ibilaldi luze samarra dago). *Amendik arañoik oñez jun bazaze, jutaldixe makala eztozue eiñ* (Baldin eta hemendik haraino oinez joan bazarete, ibilaldi ederra egin duzue!).

JUZGÁU

Epaitegia (“juzgado”). Erribera kaleak Zubi Berriarekin kantoia egiten zuen harrizko etxe eder hartan zegoen *juzgau*. *Eztatt ze pasaran, bañe, juzgaure eruttuez* (Ez dakit zer gertatu den, baina, epaitegira eraman dituzte).

JUZGÚ

Juzgua (“opinión”, “juicio”). Berez, norbaiten jokabideari buruzko alde edo aurkako iritzia litzateke. Gure artean, ordea, aldeko iritzia denean, hots, juzgu ona baldin bada berba hau ez da aipatzen. Ia beti hitz hau “txarra” izenondoari lotuta agertzen zaigu: *juzgo txarra* (“recelo”). *Iñoattik juzgo txarrik ezta enbir* (Norbaiti buruz juzgu txarrik ez da egin behar).

JUZIXU

Zentzua, zentzutasuna, adimena (“juicio”). *Batek esango leuke orrek gixonorrek juzixu galdurabela* (Esan daiteke gizon horrek zentzua galdu duela). *Zuri juzixu nox etorri biatzu-ba?* (Zuri zentzutasuna noiz heldu behar zaizu?).

Orduan, epaiketa (*juzixu*) zer zen ez genekien eta adiera honekin ez genuen inoiz entzuten. Epaiaketak (*juzixuk*) geroago etorriko ziren.